

... individual writers from a linguistic and literary point of view using the methods of quantitative linguistics and corpus of a certain writer comprehensively must possess a variety of methods and approaches for such analysis. It is assumed that this method will only supplement the literary studies and allow better analysis of the text's deep structure and subject of a certain writer. The state of development of this type of research, particularly of works by V. Stefanyk, by linguists abroad and in Ukraine has been clarified and revealed.

Key words: idiolect, quantitative methods, corpus, literary criticism, concordance, V. Stefanyk.

Стаття надійшла до редколегії
19.03.2017 р.

УДК 811.161.2'367.3'42'06-116:004]:82-3Р.Іваничук

Ігор Кульчицький,
Ігор Ліхнякевич,
Наталія Лотоцька

Структурна модель корпусу творів Романа Іваничука

У статті йдеться про перспективи досліджень ідіолектів письменників, а саме ідіолекту Р. Іваничука у сучасних мовознавчих студіях. Зазначено, що творчості цього письменника притаманна низка особливостей, які зумовлюють та роблять цікавими мовознавчі дослідження про творчий доробок автора. Прокоментовано, що одним із провідних технологічних засобів лінгвістичних студій останніх десятиліть стала корпусна лінгвістика, центральний об'єкт якої – корпус текстів. Проаналізовано структуру творів Р. Іваничука, що склали основу корпусу. На основі цього дослідження визначено інформаційні компоненти загальної структурної моделі корпусу. Серед таких компонентів – присвяти, авторські передмови та післямови, часово-просторова локалізація створення твору, тривієвий поділ на розділи й підрозділи, епіграфи, примітки, абзаци та речення. Для побудови структурної моделі досліджено шість романів письменника – «Черлене вино», «Манускрипт з вулиці Руської», «Вода з каменю», «Саксаул у пісках», «Хресна проща», «Вогненні стовпи». Окрім шести романів, проаналізовано структуру збірки новел, збірки інтерв'ю та мемуарів Р. Іваничука, що дало змогу виокремити структурні елементи властиві його творам. У результаті проведеного дослідження побудовано інформаційно-структурні моделі вищезгаданих текстів Р. Іваничука й запропоновано їх узагальнену структурну модель.

Ключові слова: Р. Іваничук, ідіолект, корпус текстів, роззначення, структурна модель.

Постановка наукової проблеми та її значення. Один із напрямів сучасних лінгвістичних студій – дослідження індивідуальних стилів чи ідіолектів письменників [19, с. 143]. І хоча сам феномен як ідіолект і досі є предметом дискусій – від повного заперечення його існування до розгляду мови як сукупності мов індивідуумів, у різних мовах активно досліджують творчість письменників, зокрема й у слов'янознавстві [20, с. 287]. Окрім того, описуючи мову письменника, дуже часто не розрізняють термінів «ідіолект», «ідіостиль», «індивідуальний стиль». Ми ж, за Л. Ставицькою [19, с. 144], уважатимемо ідіостиль та індивідуальний стиль синонімами, що означають сукупність індивідуальних стилевих особливостей у творах окремого автора за певний період чи у всій його творчості, а ідіолект – як набір характерних особливостей мовлення окремого індивідуума. Дослідження ж ідіолекту починається з дослідження авторських текстів [21, с. 294].

Постать Романа Іваничука знакова для української літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Передусім, письменник відомий своїми історичними романами та повістями, яких написав близько 20-ти. Окрім того, перу митця належать численні повелі, повісті, мемуари, інтерв'ю, публіцистика.

Творчість письменника постійно перебувала в полі зору українських науковців. Дослідження особливостей творчості Р. Іваничука здійснено в низці дисертацій, у яких розглянуто як лише твори письменника, так і його твори у порівнянні з творчістю інших майстрів слова [1; 3; 4; 5; 17; 18].

Творчості письменника притаманна низка особливостей, які зумовлюють та роблять цікавими мовознавчі студії про його творчий доробок.

По-перше, Р. Іваничук писав свої твори впродовж 58 років. Перша збірка його оповідань «Прут несе кригу» [22, с. 14], датована 1958 р, а остання книжка «Голоси з-над вод Генісарета: колаж; Я ще не писав про Донбас: рефлексії» [33] – 2016-м. У світовій літературі небагато письменників, які мають такий творчий шлях.

По-друге, народився, виростав і навчався митець на Західній Україні в першій половині ХХ ст. Це означає, що становлення його як творчої особистості відбувалося без сильного мовно-інформаційного впливу окупаційного більшовицького режиму. Можна припустити, що Р. Іваничук добре засвоїв особливості західноукраїнського варіанта літературної норми української мови, про який говорить низка мовознавців [16, с. 58]. Отож саме на його творах, на нашу думку, можна простежити процес інтеграції двох літературних норм в одну.

По-третє, різножанровість творчості письменника дає змогу дослідити однотипність чи відмінність словникового репертуару та мовних засобів, які письменник використовує в різних жанрах.

Одним із провідних технологічних засобів лінгвістичних досліджень останніх десятиліть стала корпусна лінгвістика, центральний об'єкт якої – корпус текстів, під яким зазвичай розуміють «призначену для різноманітних лінгвістичних досліджень лінгвістично компетентно описану сукупність мовних чи мовленнєвих даних, які подані в електронній формі та споряджені відповідним спеціалізованим програмним забезпеченням» [20, с. 29]. Тому створення корпусу творів Р. Іваничука, на нашу думку, стане важливим поступом у розробці корпусу української мови, а також цікавим для лінгвістів й інших дослідників творчості цього письменника.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Потрібно зазначити, що поняття ідіолекту давно відоме в лінгвістиці, хоча точне визначення й саме існування цього явища продовжує бути предметом дискусій протягом тривалого часу. Відсутність зацікавленості в дослідженні ідіолекту полягала в складності отримання відповідних даних. Чимало українських лінгвістів розкривають у своїх працях це поняття, а саме: Ф. Бацевич, П. Гриценко, І. Голубовська, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Л. Коткова, Л. Мацько, Л. Ставицька та ін.

Що стосується Р. Іваничука, то творчість цього митця не раз була об'єктом наукових розвідок. Аналіз особливостей творів письменника виконано в низці статей, літературно-критичних праць, дисертаційних робіт, у яких детально проаналізовані як самі твори письменника, так і порівняно з творчістю інших майстрів слова. Серед них можна виділити праці М. Беліченко, В. Бурчак, О. Гандзій, Г. Городиловської, К. Каплюк, Ю. Колядич, С. Підпригори. Проте в більшості робіт розкрито літературознавчі аспекти творчості Р. Іваничука.

Із розвитком корпусної лінгвістики значно зросли ефективність та можливість проведення різноаспектних лінгвістичних досліджень великих масивів текстів, зокрема авторських.

Проблеми корпусної лінгвістики перебувають у центрі уваги українських учених О. Демської-Кульчицької, В. Широкова, Є. Карпіловської, Н. Дарчук, В. Жуковської, В. Балог, С. Бук й ін. В Україні корпусними студіями активно займаються вчені Інституту української мови НАНУ та Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАНУ, Українського мовно-інформаційного фонду НАНУ, Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лабораторії комп'ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету, Львівського національного університету імені Івана Франка тощо.

Мета дослідження – запропонувати структурну модель корпусу текстів Р. Іваничука. Завдання – проаналізувати структуру його творів та на цій основі побудувати структурну модель корпусу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перший етап побудови корпусу передбачає розроблення технології формування корпусу текстів одного автора – його метатекстової та структурної розмітки.

Для структурного визначення потрібно розробити систему позначок, які б дали змогу виділити структуротвірні елементи творів письменника. Для цього потрібно побудувати структурно-інформаційні моделі характерних творів Р. Іваничука. Такими творами вибрано романи «Черлене вино» [15], «Манускрипт з вулиці Руської» [15], «Вогненні стовпи» [8], «Хресна проща» [14], «Вода з каменю» [9] та

«...жаскул у пісках» [9]; збірку новел «Осінні узори» [11]; мемуари «Нещоденний щоденник» [10], «...серед повені книг» [13]; збірку інтерв'ю «Світ спіймав мене, і я тим тішуся» [12].

Структура роману «Черлене вино»
 Роман складається з п'ятнадцяти розділів. До всього твору Р. Іванчук подає епіграф із поеми Івановича, а самі полегоша за землю Рускую вина не доста; ту пир докоичана храбрій русичі; свати тексту роману зазначено місце й час написання твору: «Львів-Одесько», «1974-1976» [15, с. 154]. Усі розділи мають назви, наприклад «Розділ дванадцятий. Королівські милості». Часто текст супроводжують примітки, які тлумачать чужомовні вкраплення або діалектизми. Примітки призначені, у тексті їх позначають арабськими цифрами, а внизу сторінки відповідно йде цифра, та пов'язаний із цим текстом.

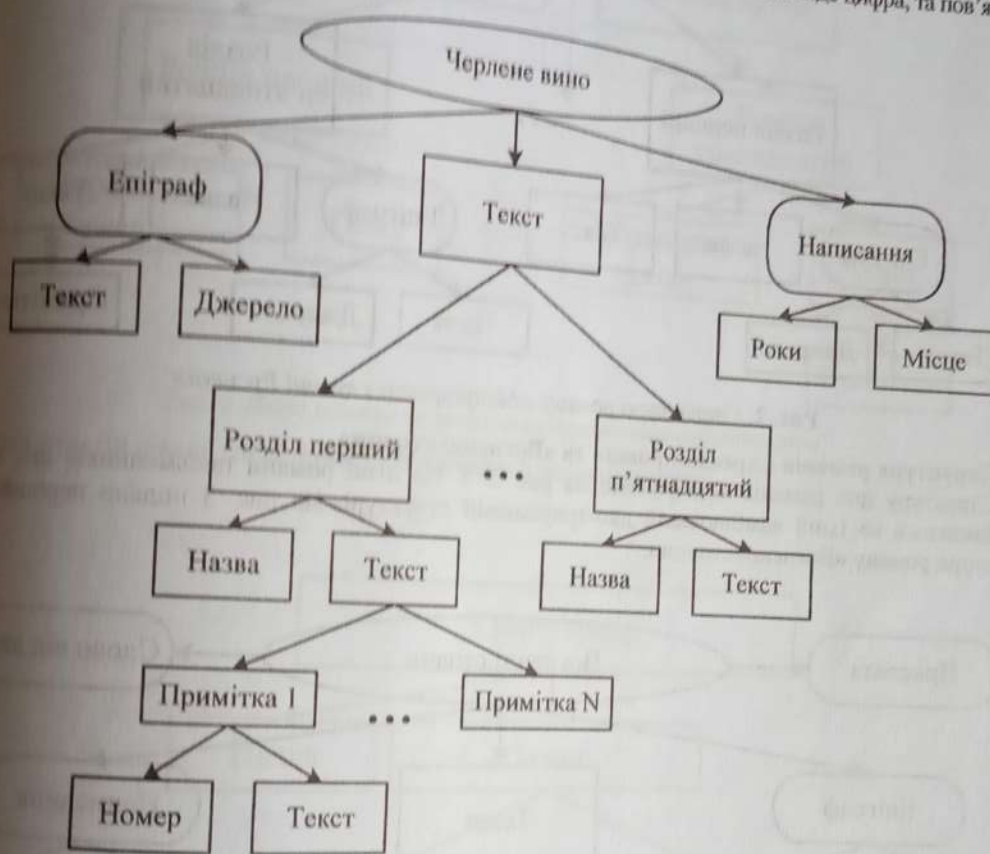


Рис. 1. Структура роману «Черлене вино»

Структура роману «Манускрипт з вулиці Руської»

Загальну структуру роману подано на рис. 2.

Структура цього роману подібна до структури попереднього твору з невеликими відмінностями. По-перше, у розділі «Від автора» [15, с. 158] Р. Іванчук розповідає вигадану історію про те, як знайшли й утратили манускрипт. По-друге, загального епіграфа немає, однак подано епіграфи до кожного розділу. Здебільшого це цитата з міфічного манускрипту на кшталт: «Року 1611, 29 юля. А суд був неправий, і Христос на розп'ятті відвернув голову, бо не міг дивитися на шидерство, волаюче до неба о помсту». «З манускрипту» [15, с. 328]. Трапляються цитати й з інших джерел, часто зі Святого Письма: «Ти маєш віру, а я маю діла. Покажи мені віру свою без діл твоїх, а я покажу тобі віру свою від діл моїх (Послання Якова)» [15, с. 285].

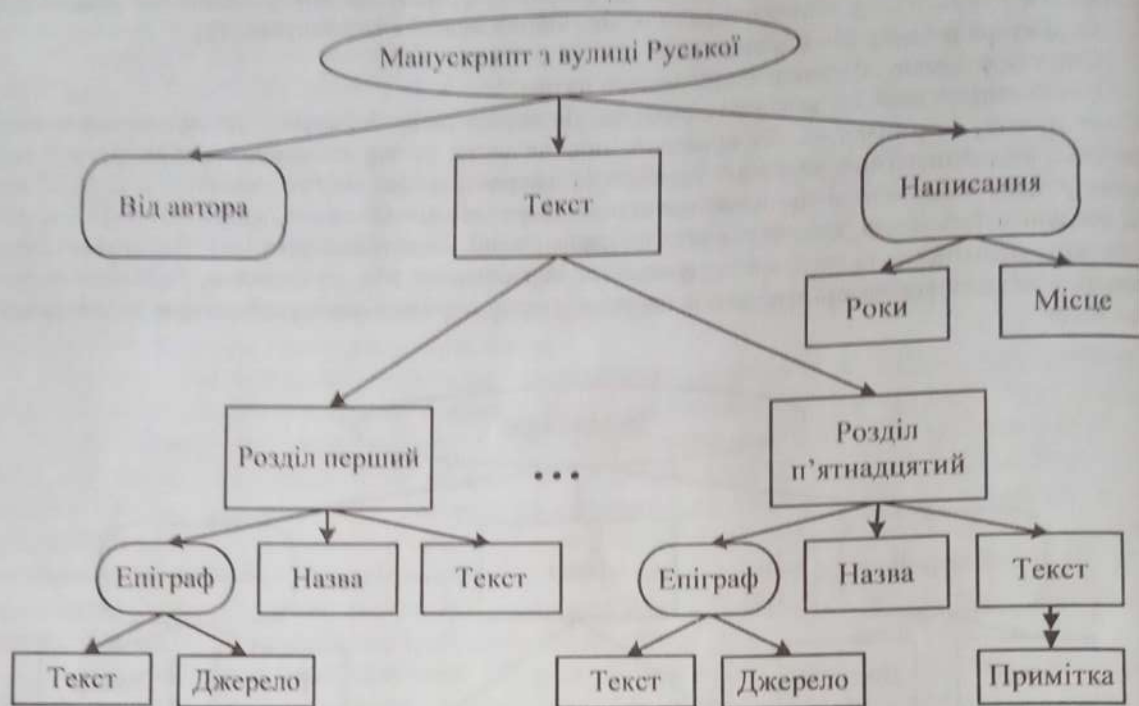


Рис. 2. Структура роману «Манускрипт з вулиці Руської»

Структура романів «Хресна проща» та «Вогненні стовпи»

Структуру цих романів відображено на рис. 3–5. Це пізні романи письменника, що, мабуть, відобразилося на їхній комбінованій дво-трирівневій структурі. На рис. 3 подано перший рівень структури роману «Вогненні стовпи».



Рис. 3. Перший рівень структури роману «Вогненні стовпи»

Структура роману «Хресна проща» на першому рівні відрізняється лише відсутністю присвяти та післяслова від автора.

На другому рівні або відбувається поділ на частини (рис. 4) або звичайний поділ на розділи (рис. 5).

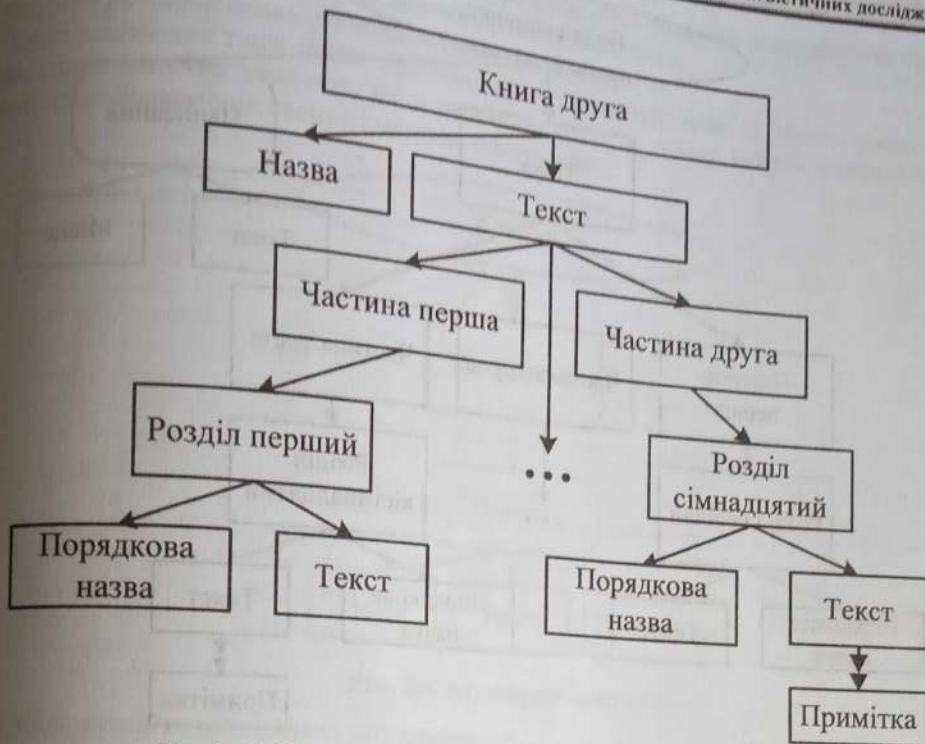


Рис. 4. Поділ романів на частини на другому структурному рівні

Якщо є третій рівень, то відбувається звичайний поділ на розділи.



Рис. 5. Поділ на розділи на другому рівні

Структура роману «Вода з каменю»
 Структуру роману «Вода з каменю» відображено на рис. 6. Структура цього роману, на відміну від двох попередніх, має поділ на частини. Немає ні епіграфів, ні вступних слів автора. Незважаючи на поділ на частини, нумерація розділів наскрізна. Однак самі розділи не мають назв, а лише порядковий номер. Традиційно в тексті є примітки, а в кінці — зазначено місце та час написання.

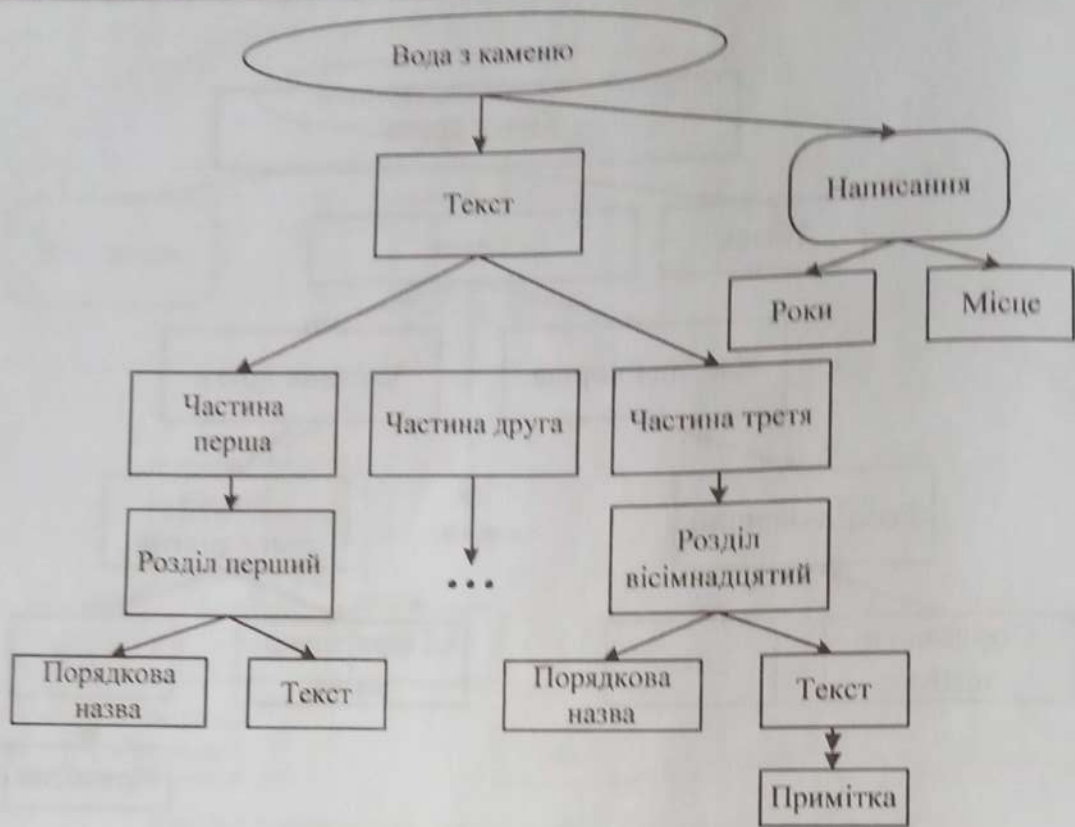


Рис. 6. Структура роману «Во́да з каменю»

Структура роману «Саксаул у пісках»

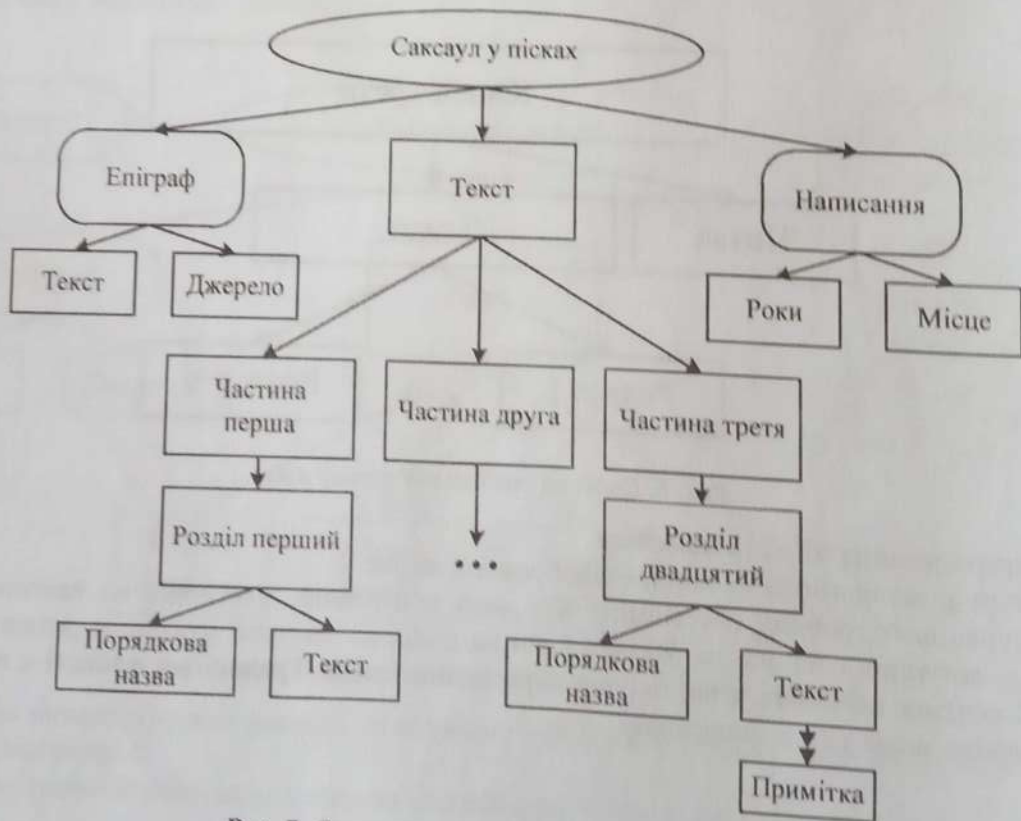


Рис. 7. Структура роману «Саксаул у пісках»

Як можна побачити (рис. 7), його структура практично однакова зі структурою попереднього роману. Єдина відмінність – епіграф до всього роману на початку.
 Структура збірок новел, оповідань, сноподів та інтерв'ю
 Твори зазначених типів мають достатньо просту структуру (рис. 8). Новели часто об'єднані в збірки, однак потрібно зазначити, що в перевиданнях ту ж новелу можуть надрукувати в різних збірках, що утруднює опис твору на метатекстовому рівні.

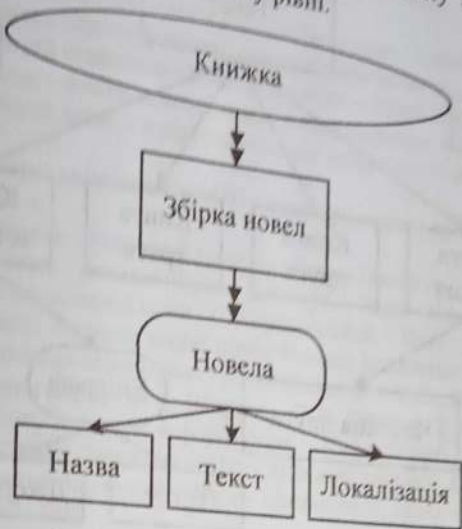


Рис. 8. Структура збірки новел

У кінці кожної новели подано дату написання.
 Спогади мають простий поділ на частини за роками або за змістом.
 Збірка, у якій Роман Іваничук зібрав та опрацював свої інтерв'ю, теж має прозору структуру (рис. 9).



Рис. 9. Структура збірки інтерв'ю

Узагальнена структурна модель творів Р. Іваничука
 Аналіз структури шести романів, збірки новел, збірки інтерв'ю та мемуарів Р. Іваничука дав підставу виділити структурні елементи, властиві його творам, що сприяло створенню узагальноної моделі структури корпусу текстів письменника (рис. 1):

- назва твору, яка може бути складеною й або пояснювати зміст, але авторське бачення жанрової належності твору;
- розділи та підрозділи до трьох рівнів ієрархії;
- присвяти, передне слово, слово від автора, примітки, локалізація тощо;
- слова упорядника, запитання журналіста, примітки редактора й т. ін.;
- абзаци та речення.

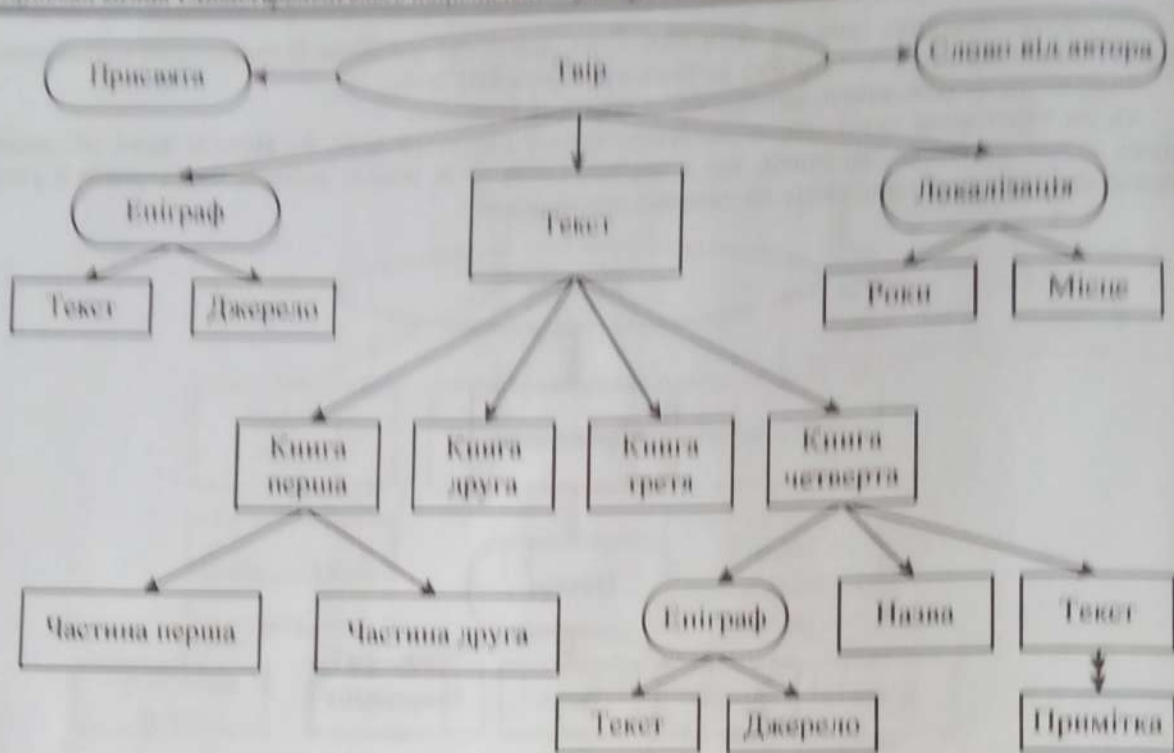


Рис. 10. Узагальнена структура творів Р. Іванчука

Назва твору. Часто автор до назви твору включає інформацію, яка або пояснює зміст («звински бібліофіла: про книги і про себе» [6, с. 1]), або авторське бачення жанрові належності твору («етнологія» [3, с. 1], «колаж» [2, с. 1] тощо). Такі структурні елементи в назві потрібно обрамлювати окремими позначками. Найкраще їх зараховувати до метатекстового опису.

Розділи твору. Поділ твору на розділи може мати дво- або трирівневу структуру. Кожен розділ має назву. Дуже часто назва – просто порядковий номер, поданий словесно або римськими цифрами. Однак бувають випадки, коли назва складається з декількох уточнювальних слів: «Книга перша. Переддуння. Прелюд» [3, с. 5]. Такі особливості теж потрібно в корпусі позначати відповідними атрибутами.

Інформаційні компоненти – присвяти, переднє слово, слово від автора, примітки, локалізація та ін. – позначають окремими позначками з типізацією виокремленого блоку тексту.

Слова упорядника, запитання журналіста, примітки редактора та ін. – це компоненти тексту, що не належать безпосередньо письменникові, але часто наявні в авторському тексті. Тому їх потрібно включати в текст, але з додатковим атрибутом, що дає змогу цей текст вилучити під час лінгвістичних досліджень авторського тексту.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На підставі аналізу структури шести романів, збірки із 40 новел, однієї збірки інтерв'ю та двох збірок спогадів для цих творів побудовано їхні інформаційно-структурні моделі й запропоновано узагальнену структурну модель текстів корпусу творів Р. Іванчука. Отримані результати дають змогу створити перший варіант такого корпусу.

Джерела та література

1. Беліченко М. А. Поетика історичної прози Романа Іванчука (особливості часопросторових концепцій) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М. А. Беліченко. – Київ, 2007. – 20 с.
2. Бук С. Сучасні методи дослідження мови письменника у слов'янознавстві / С. Бук // Проблеми слов'янознавства. – 2012. – Вип. 61. – С. 86–95
3. Бурчєня В. В. Категорія історизму та стильові пошуки в прозі Романа Іванчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / В. В. Бурчєня. – Одеса, 2010. – 20 с.
4. Гандзій О. А. Публіцистика Романа Іванчука: проблематика і поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О. А. Гандзій. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.

1. Горобішова Г. П. Елементи наукового та публіцистичного стилів в історичних творах Романа Іванчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Горобішова. – Львів, 2008. – 18 с.
2. Демська О. М. Текстовий корпус: ідея іншої форми / О. М. Демська ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : Вид. д-м «Києво-Могилянська академія», 2011. – 284 с.
3. Іванчук Р. Голоси з-над вод Генісарета: колаж: Я ще не писав про Донбас: рефлексії / Роман Іванчук. – Львів : Срібне слово, 2016. – 172 с.
4. Іванчук Роман. Вогненні стовпи : тетралогія / Роман Іванчук. – Харків : Фоліо, 2011. – 505 с.
5. Іванчук Роман. Нешодений шоденник / Роман Іванчук. – Харків : Фоліо, 2015. – 412 с.
6. Іванчук Роман. Осінні узори : новели та оповідання / Роман Іванчук. – Львів : Літопис, 2005. – 212 с.
7. Іванчук Роман. Світ спіймав мене, і я тим тішуся : мої інтерв'ю / Роман Іванчук. – Харків : Фоліо, 2015. – 299 с.
8. ІА «Піраміда», 2016. – 160 с.
9. Іванчук Роман. Хресна проща : романний триптих / Роман Іванчук. – Львів : Піраміда, 2011. – 281 с.
10. Іванчук Роман. Черлене вино : романи / Роман Іванчук. – Львів : Камінь, 1979. – 350 с.
11. Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський. – Київ : УКСП «Кобза», 1994. – 152 с.
12. Колядич Ю. В. Особливості поетики малої прози Романа Іванчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Ю. В. Колядич. – Київ, 2008. – 20 с.
13. Корпусна лінгвістика : монографія / В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна, О. М. Костишин, М. Ю. Кригін ; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. – Київ : Довіра, 2005. – 472 с.
14. Кульчицький І. М. Деякі аспекти створення корпусу художніх творів В. С. Стефаніка / І. М. Кульчицький, Ю. О. Данчевська // «Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології. Megaling 2012»: зб. наук. праць. – Київ, 2013. – С. 143–148.
15. Кульчицький І. М. Технологічні аспекти укладання корпусів текстів / І. М. Кульчицький // Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях : монографія / В. А. Широков, І. В. Шевченко, А. П. Загітко та ін. ; за ред. О. П. Левченко. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 29–45.
16. Кульчицький Ігор. Корпуси текстів як лінгвотехнологічне підґрунтя виявлення змін в українській мові / Ігор Кульчицький // XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові та літературі : монографія / А. Архангельська (голов. ред.), О. Левченко, О. Тищенко [та ін.]. – Словомоць : Ун-т ім. Ф. Палацького, 2016. – С. 269–298.
17. Роман Іванчук : бібліографічний покажчик / укладач Л. Панів. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 405 с.
18. McEnery T. Corpus Linguistics: Method, theory and practice / T. McEnery, F. Hardie. – Cambridge : University Press, 2012. – 294 p.

Кульчицький Ігор, Лихнякевич Ігор, Лотоцкая Наталья. Структурная модель корпуса произведений Романа Иванчука. В статье речь идет о перспективах исследований идиолектов писателей, а именно идиолекта Р. Иванчука в современных языковедческих студиях. Отмечается, что творчество этого писателя имеет ряд особенностей, которые обуславливают и делают интересными языковедческие исследования о творческом наследии автора. Комментируется, что одним из ведущих технологических средств лингвистических исследований последних десятилетий стала корпусная лингвистика, центральный объект которой – корпус текстов. Проанализирована структура произведений Р. Иванчука, составивших основу корпуса. На основе этого исследования определены информационные компоненты общей структурной модели корпуса. Среди таких компонентов – посвящения, авторские предисловия и послесловия, временно-пространственная локализация создания произведения, текстовое разделение на разделы и подразделы, эпиграфы, примечания, абзацы и предложения. С целью построения структурной модели исследованы шесть романов писателя: «Черлене вино», «Манускрипт с улицы Русской», «Вода из камня», «Саксаул в песках», «Крестный паломничество», «Огненные столбы». Кроме шести романов, проанализированы структура сборника новелл, сборника интервью и мемуаров Г. Иванчука, что позволило выделить структурные элементы, свойственные его произведениям. В результате проведенного исследования построены информационно-структурные модели вышеупомянутых текстов Р. Иванчука и предложена их обобщенная структурная модель.

Ключевые слова: Р. Иванчук, идиолект, корпус текстов, разметка, структурная модель.

Kulchytskyi Ihor, Likhniakievych Ihor, Lototska Natalia. Analysis of the Structure of R. Ivanychuk's Corpus Text. The study of writer's idiolect has become one of the leading areas of modern linguistics. The article presents the structural analysis of R. Ivanychuk's writings. Works of this author carry a number of features that determine and make interesting linguistic research of his creative heritage. The study speaks about corpus linguistics

and its importance in modern studies, computer technologies opportunities in creation of corpus text are commented. The structure of R. Ivanychuk's fiction works are analysed and based on the analysis, main information components of general structural model of the corpus are defined as well. These components include a dedication, foreword and afterword the author, time-spatial localization of the fiction work creation, three-level division into sections and subsections, epigraphs, notes, paragraphs and sentences. To build the structural model six novels, a collection of 40 short stories, a collection of interviews and two volumes of memoirs of the writer were chosen. The novels are the following: «The red wine», «The manuscript from Ruska Street», «Water from a Stone», «Haloxylon in the sand», «Cross pilgrimage» and «Pillars of fire». The article allows to highlight the structural elements typical of his works and to build their generalized structural model.

Key words: R. Ivanychuk, idiolect, corpus text, annotation, structural model.

Стаття надійшла до редколегії
01.04.2017 р.

УДК 801.631.5+81'42+81'38=111

Олена Маріна

Поетичні форми як мультимодальні конструкти: на межі різновидів категоризації

У статті йдеться про поетичні форми, що функціонують у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Суперечний характер зазначеного дискурсу зумовлює парадоксальність цих форм. У контексті статті поетичні форми поділяються на мікро-, макро та мегапарадоксальні поетичні форми. Вони постають як мультимодальні конструкти, що інкорпорує передконцептуальну, концептуальну, вербальну й невербальну іпостасі або площини. Їх конструювання відбувається на перетині різних модусів сучасного англомовного поетичного дискурсу, а саме вербального (поетичні тексти), візуального (картини, які супроводжуються поетичними текстами), аудіального (поетичний дискурс, джерелом розгортання якого стає акустичне середовище відеоігор, гомону вулиць або ритм і розмір сучасних жанрів музики) та/або аудіовізуального (відеоролики, створені за мотивами поетичного дискурсу; сценічні читання поетичних текстів). Для експлікації прихованих смислів, закодованих у тій чи іншій іпостасі парадоксальної поетичної форми, розроблено нову методику аналізу видів категоризації (категоризація, передкатегоризація, акатегоризація).

Ключові слова: парадоксальна поетична форма, мультимодальний конструкт, мультимодальний дискурс, акатегоризація, мультимодальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Черговий мультимодальний «поворот» [12] на теренах філологічної науки, когнітивної поетики зокрема, уписується в коло тих питань, що вирішуються в руслі когнітивно-семіотичного напрямку. Як впливає з означень, що характеризують трансформації в підходах до вивчення художнього, уключаючи поетичний дискурс, ідеться про підсилення тенденції до інтерсеміотичності [4, с. 3]. Вона виявляється, по-перше, у взаємопроникненні текстів різних видів мистецтва як різних семіотичних систем. Мається на увазі взаємодія поезії й живопису, кінематографії, пластичного мистецтва, що у віршованих творах об'єктивовано в широкому спектрі художніх засобів, як у певному тропі, так і в ледве помітних алюзіях, композиційних прийомах, притаманних цим видам мистецтва.

По-друге, особливої значущості набуває «матеріальний» вимір поетичного дискурсу, а саме обкладинка книги більше не є лише її прикрасою, так само як і дизайн, шрифт та інші графічні елементи, хоча вони і не є інноваціями сьогодення, стають одними з ключових компонентів у конструюванні значення й генеруванні смислів [9, с. 27–30].

По-третє, запровадження новітніх цифрових технологій і засобів комунікації сприяло появі нових поетичних форм, буття яких простежуємо в різних модусах комунікації, не лише у вербальному, а й у візуальному, аудіальному та аудіовізуальному.